

ПСЕВДОНИМИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ В АСПЕКТІ ЕТНОКУЛЬТУРИ

Стаття присвячена питанням взаємозв'язку мови й культури та його реалізації в українських псевдонімах. Зазначається, що пропріальна лексика взагалі й антропоніми у функції приховування зокрема сигналізують про «національність» мови і повідомляють специфічну етнокультурну інформацію, наряду пов'язану з розвитком суспільства на певному етапі, прагматико-естетичними перевагами соціуму.

Ключові слова: псевдонім, пропріальна лексика, етнокультура.

Щербакова Н.В. Псевдонимы современных украинских деятелей искусства в аспекте этнокультуры. *Статья посвящена вопросам взаимосвязи языка и культуры и ее реализации в украинских псевдонимах. Указывается, что пропріальная лексика вообще и антропонименования в функции сокрытия в частности сигнализируют о «национальности» языка и сообщают специфическую этнокультурную информацию, непосредственно связанную с развитием общества на каком-то этапе, прагматико-эстетическими предпочтениями социума.*

Ключевые слова: псевдоним, пропріальная лексика, этнокультура.

Shcherbakova N.V. Modern Ukrainian Men of Art Pseudonyms in the Aspect of Ethnic Culture. *This article is devoted to the problem of language and culture interconnection and its realization in the Ukrainian pseudonyms. It is denoted that proper names in general and pseudonyms themselves demonstrate language “nationality” and represent ethnic and cultural information, which is closely connected with society developing at a certain period, social pragmatic and esthetic preferences.*

Keywords: pseudonym, proper name, ethnic culture.

Українські псевдоніми, як і інші тематичні класи власних назв, беруть витоки в національній культурі, презентують її і водночас є засобом створення, розвитку, збереження здобутків нематеріальної національної культури, є її частиною, оскільки за допомогою мови народжуються реальні, об'єктивно наявні витвори національної духовної культури.

Дослідники по-різному тлумачать поняття «національна культура», проте центральну роль відводять особистості – носію етнічної картини світу, оскільки мовні знаки мають властивість відображати культурно-національну ментальність представників мовної спільноти. Культура динамічна, постійно розвивається, трансформується, разом із нею змінюється й мова, її виражальні можливості й ресурси. Носії мови формують своє бачення світу в рамках закріпленого в мовленевих поняттях мовно-культурного досвіду пращурів, зафіксованого у фольклорному й не лише матеріалі, зокрема й у власних назвах.

Відомо, що антропонімічна система будь-якої мови є фундаментальним матеріалом для пізнання, розкриття самосвідомості народу, для розуміння психології й характерів людей, які представляють певну національність чи регіон. Псевдоніми, як і інші оніми, — це, насамперед, хранителі культурної інформації народу, сформованої під впливом різнопланових, у тому числі й екстралінгвальних, чинників; це елементи, які пов'язані зі сприйняттям світу і певним чином відображають його; це одиниці, що презентують особливості мовної системи і взаємодії всіх її рівнів.

З огляду на специфіку пропріальної лексики, повну залежність її виникнення та існування від культурних традицій народу й соціуму, можемо констатувати необхідність пошуку нових підходів для вивчення цього класу слів. Актуальність визначається насамперед стрімким розвитком діалогу культур і загальною тенденцією розвитку лінгвістики, яка переходить від опису мовних явищ до виявлення їх природи; активним залученням здобутків інших наукових дисциплін до вивчення антропонімічної, зокрема псевдонімічної, системи української мови, а також відсутністю робіт, у яких псевдоніми аналізуються в синтезі культурних, лінгвістичних і соціальних факторів, з урахуванням актуальних культурно значущих контекстів.

Об'єктом нашого дослідження є псевдоніми сучасних українських митців, зафіксовані в різних публіцистичних, довідникових та Інтернет-джерелах. За мету правитиме виявлення лінгвокультурологічних характеристик, закріплених у семантиці й структурі цього класу українських онімів.

У лінгвістичній науці основні концепції лінгвокультурології пов'язують з іменами В. Гумбольдта, О.О. Потєбні, Е. Сєпіра, Б.Л. Уорфа, пізніше роль мови у висвітленні національної культурної спадщини актуалізувалася в працях таких мовознавців, як Ф.Ф. Фортунатов, О.О. Шахматов, В.М. Тєлія, Ю.С. Степанов, Н.Д. Арутюнова, В.В. Воробйов, В. Шаклєїн, М.І. Толстой, В.А. Маслова та ін.

Усе частіше порушуються питання взаємозв'язку ономастичної лексики і культури народу наприкінці ХХ – початку ХІХ століття, а теоретичною базою для цього слугують праці В.А. Ніконова, О.В. Суперанської, Н.В. Подольської, Л.О. Введенської, В.І. Супруна, Е.М. Мурзаєва, М.Е. Рут, С.М. Смольникова, М.В. Голомидової, С.М. Толстої, М.В. Горбанєвського, Ю.А. Карпенко, І.Е. Ратникової та інших.

Виявлення взаємозв'язку мови й культури встановило незаперечний факт: із-поміж мовних одиниць, здатних відбити культурно-історичну специфіку народу, особіне місце займає антропонімна лексика, котра являє собою складну систему і формується під впливом не лише лінгвістичних чинників, на її стан впливають національно-культурні й соціальні фактори як такі, що є визначальними при виборі власної назви культурною особистістю. При аналізі антропонімічних одиниць (до них відносимо і псевдоніми як власні назви людей, хоч і приховані) в аспекті етнокультурології в центрі уваги перебуває мовна й культуроносна особистість зі специфічним національним світосприйняттям.

Ментальність певної нації, як відомо, ґрунтується на сутності людини як суспільної істоти, у чому проявляються національний і соціальний характери. Якщо національний характер відбиває вплив на людину національного середовища, що протягом тривалого часу формує типові для представників певної нації риси, то соціальний характер акумулює в собі атмосферу того часу, у який вона живе, незалежно від національної віднесеності. Синтез цих двох типів характеру найбільш яскраво проявляється під час вибору власної назви.

Пропріальна лексика не даремно, за визначенням О.Д. Шмельова, уважається «наріжним каменем теорії референції» [4: 43] і тому детально аналізується в роботах із теорії референції (Дж. Мілль, Л. Блумфілд,

А. Гардінер, М.В. Нікітін, Д.І. Руденко), у працях із теорії номінації (О.В. Суперанська, М.М. Алефиренко, В.В. Катерміна, М.В. Голомідова). Феномен прецедентної власної назви презентований у наукових розвідках із теорії прецедентності (В.В. Красних, Д.Б. Гудков, Г.Г. Слишкін). Питання функціонування власних назв у складі фразеологізмів досліджується в дисертаційних роботах В.Д. Бояркіна, А.М. Кравчук, О.Ф. Кудіної, Я. Лагинович, Г.П. Манушкіної, О.В. Сафронової, Л.І. Степанової, Н. Філіппакі, виконані на матеріалі англійської, французької, німецької, чеської, польської та російської мов. Слушні коментарі дають у розвідках з української антропонімічної фразеології Б.М. Ажнюк, Н.Д. Бабич, О.М. Бойко, Н.А. Москаленко, Р.І. Охштан, Н.Д. Пасік, В.Д. Познанська, М.О. Разумейко, Є.С. Регшевський, Н.П. Шербань, Л.М. Щетинін та інші.

Сучасний український мистецький простір засвідчує стійке переконання: щоб бути успішним у сучасному мистецтві/познайомити світ із результатом власної креативної діяльності, варто знайти собі творче ім'я. Неправомірно стверджувати, що ця тенденція нова, оскільки хронологія виходу лексикографічних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників яскраво демонструє актуальність потреби в пошуку нової власної назви для реалізації творчих амбіцій (Н. Кравченко-Максименкова «Аноніми та псевдоніми в загальній і в українській бібліографії», 1928; О. Тулуб «Словник псевдонімів в українських письменників», 1928; О. Дей «Словник українських псевдонімів», 1969; Е. Ланн «Литературная мистификация», 1930; І. Масанов «Словарь псевдонимов русских писателей, учёных и общественных деятелей», 1956-1960 pp.; J.E. Haykes «Pseudonyms of authors», 1882; F. Marchmont «A concise handbook of ancient a. modern literature, issued either anonymously, under pseudonyms or initials», 1896; L. Czarnowski «Pseudonimy i kryptonimy polskie», 1922).

П. Чучка приховування імені пояснює так: «В Україні до псевдонімів вдаються письменники, публіцисти, рідше – карикатуристи, вчені, артисти, підпільники, військові, скаути, спортсмени... Мотивами до їх творення найчастіше виступають: а) бажання уникнути переслідування шляхом приховування від громадськості справжнього прізвища автора твору за якоюся вигаданою назвою (Теofil Ортолог, Карпенко-Карий, Самовидець... замість М. Смотрицький, І. Тобілевич, О. Маковей); б) засіб позбутися власного прізвища, яке чимось не влаштовує автора (Олександр Олесь, Юрій Клен, Остап Вишня... замість Олександр Кандиба, Освальд Бурггард, Павло Губенко); в) нагода автора заманіфестувати через самоназву національне, ідеологічне чи естетичне кредо (Леся Українка, Зореслав Щипавка ... замість Лариса Косач, Степан Сабол); г) спроба гумориста погратися з адресатом, заінтригувати його (Редакційний Приблуда, Клепайло, Віршороб Голопупенко...)» [3]

В. Капелюшний, окрім вищевказаних причин, які змушували авторів приховувати ім'я, вказує ще на такі об'єктивні та суб'єктивні причини: політичні утиски, наявність цензури, політична та ідейна боротьба, авторська скромність, невпевненість у своїх авторських силах, бажання зберегти своє інкогніто, службове становище, або просто данина моді [2].

Представники різних сучасних мистецьких напрямів (письменники, співаки, скульптори, шоумени, фото- і медіа-художники, музиканти, диск-жокеї

тощо) послідовно закріплюють тенденцію до самоперейменування, проте не завжди ховаються за новою назвою. Окрім того, побіжний огляд псевдонімів сучасних українських митців (актори, шоумени: Вадим Мічковський – **Дядя Жора**, Сергій Притула – **Сірий**, **Тернопільський Сірий**, Олександр Педан – **Ангел**; співаки: Оксана Грицай – **Міка Ньютон**, Марина Юрасова – **Млада**, Наталя Дзеньків – **Лама**, Інеса Данилова – **Асія Ахат**, Тетяна Ліберман – **Тіна Кароль**, Наталя Шмаренкова – **Камалія**, Єлизавета Іванців – **Йолка**, Олена Петрова – **Астрая**, Валерій Дятлов – **Лері Вінн**, Галина Гаврилко – **Аврора** і Володимир Ткаченко – **Давид** (дуєт «Барселона»); музиканти Олег Сук – **Джон**, Дмитро Федоренко – **КОТРА**, Сергій Гера – **Шурі**, Сергій Кузьмінський – **DJ Пуберт**; художники, скульптори, фотографи: Віктор Довгалюк та Ганна Куц – **AKUVIDO**, Петро Капшученко – **Енко**; Леонід Молодожанін – **Лео Мол**, Йолка Візерська – **Кассандра**, Міртала Пилипенко – **МІРТАЛА**; письменники: Наталя Шевченко – **Лія Шева**, Леся Вороніна – **Гаврило Гава**, **Ніна Ворон**, **Олена Вербна**; Ірина Чернова – **Люко Дашвар**) засвідчує цікавий факт: із 28 наведених псевдонімів лише 8 є такими, що сприймаються як слова української мови; 11 – як іншомовні власні назви; 2 – написані латиницею (1 з них – українське слово «котра», одне сприймається як слово з мови країн Далекого Сходу – **AKUVIDO**), іще 7 являють собою оніми, що вже адаптувалися в українській культурі, проте не є такими за походженням (**Кассандра**, **Аврора**, **Давид**, **Йолка**, **Шурі**, **Камалія**, **Лія**). Очевидним є те, що творці самоназв – активні транслятори надбань інших культур, часто вони добирають собі псевдонім, зважаючи на традиції мовного середовища, а також з огляду на вимоги сучасної ефективної комунікації. І це не дивно, адже психологи (Л.С. Виготський, О.Р. Лурія та ін.) давно пояснили здатність певної мовної одиниці легко сприйнятися й привернути увагу тим, що запам'ятовуються не тільки і не стільки безпосередньо слова, речення або ж тексти, скільки образ, що за ними закріплюється. Проектуючи цю особливість безпосередньо на псевдоніми, М.В. Голомідова зазначала, що «особлива денотація (інтроспективний образ, який називач пов'язує з власною творчою суб'єктивністю) і адресація широкій аудиторії пояснюють ті прагматичні установки, що спрямовують номінацію в необхідному річищі. В імені, адресованому комунікантам, номінатор накреслює вербальний імідж відповідно до цілей власної творчої діяльності й особистого смаку» [1: 20].

Зокрема Люко Дашвар так писала про вибір псевдоніма: «У титрах кіно, яке знімається за моїми сценаріями, стоїть ім'я, записане в моєму паспорті, – Ірина Чернова. Так вийшло, і я вже не в силі цього змінити. Але я впевнена, що ім'я, яке дають тобі при народженні, навряд чи відображає справжній характер і справжню суть людини. І для своєї першої україномовної книжки я сама придумала собі ім'я. Усвідомлено збрала до купи склади і літери, що є в іменах дорогих мені людей. Вийшло дивне – Люко Дашвар. Хай так і буде» [7]. Вочевидь, авторка не переслідувала мету віднайти ім'я з особливим значенням, швидше таке, щоб впадало в око, примушувало запам'ятати.

Адресат зустрічається з новим ім'ям – незнайомим словом, що стає певним інформаційним імпульсом, а значить викликає певну реакцію, переживання, емоції; актуалізує певний фрагмент досвіду.

Споживач такої інформації приречений розв'язати загадку: хто ховається за цим ім'ям? Іноземець чи співгромадянин? Чоловік чи жінка? Що в цій комбінації є ім'ям, а що – прізвищем? Відповіді на ці питання можливі за умови наявного певного рівня фонових знань у галузі:

- акцентологічних властивостей різних мов (наприклад, онім **Люко** сприймається як французький через типове для цієї мови наголошування останнього складу, **Дашвар** своїм звучанням нагадує лексику, характерну для Західної України і суміжних з нею областей (шваб – трансильванський німець, швагер – діал. брат дружини, уживається в західних регіонах України, нім. за походженням, Іштван – угорське ім'я));

- структурних елементів слова для вираження національної віднесеності (**Енко** – типові для українських прізвищ суфікс **-енк** та флексія **-о**);

- граматичних засобів родової диференціації (**Міка Ньютон** – від Мік Джаггер. Однак у парадигмі закінчень іменників нульова флексія (Мік) засвідчує реалізацію граматичного значення чоловічого роду, флексія ж **а** (**Міка**) є типовою для іменників жіночого роду);

- формальних показників іншомовності слів (наприклад, **Камалія, Лія, Астрая, Лео Мол** мають типове для слів іншомовного походження поєднання букв на позначення голосних звуків **ія, ео, ая**);

- Біблії та міфології (**Давид, Аврора, Кассандра** – імена, що мають символічне навантаження);

- прецедентних для сучасного українського суспільства імен (**Шева** – просторічна, проте дуже поширена серед фанатів українського футболу назва Андрія Шевченка).

Псевдоніми сучасних українських митців виконують здебільшого не езотеричну функцію (що, власне, й відрізняє псевдонім від інших типів онімів), а «рекламну», тобто стають способом привернення уваги до себе.

Орієнтація на комерційний успіх здебільшого й спричинила поступове відмежування від національного мовного матеріалу на користь інакшості псевдоніма, яка б проявлялася в написанні (**Alyosha** – псевдонім Олени Кучер, молодої української співачки; **Маша GoYa** – Марія Шаповал. Це новий пісенний проект українського продюсера Юрія Фальоси); у трансформації офіційної власної назви з метою набуття ефектного звучання (**Міла Нігіч** – молода українська співачка Людмила Нитичук, **Джамала** – молода українська співачка Сусанна Джамаладінова; **Кузьма** – фронтмен групи «Скрябін», український шоумен Андрій Кузьменко); у побудові псевдоніма за формулою «ім'я + прізвище», де б реалізувалася незвичність поєднання компонентів (**Злата Огневич** – псевдонім молодої української співачки Інни Бордюк, вибір якого вона пояснює двома причинами: 1) місто її дитинства – Судак – надихнуло кримським сонцем із золотими променями і розпалювало вогонь творчості; 2) походження її батька, у крові якого змішалися італійська, угорська, сербська, українська, російська кров. Оригінальність такої власної назви, на наш погляд, полягає в тому, що за ім'я править рідко вживаний жіночий антропонім із давньослов'янським коренем, а функцію прізвища виконує онім, що своєю структурою і звучанням (наголос) нагадує прізвища народів балканських країн).

Сучасні українські співаки, обраючи творчі псевдоніми, окрім того:

– заклали в нові власні назви інформацію про стиль, що домінує в їх творчості (Марина Юрасова – **Млада** – обрала для псевдоніма слово слів'янського походження; намагається синтезувати український фольклор із різними сучасними музичними течіями. Наталя Дзеньків – **Лама**. За псевдонім править слово, що сприймається як елемент буддистської культури. Співачка має на лобі індуїстський знак бінді, говорить про свою любов до індійської філософії й часто вдається до залучення індійських мотивів в авторській музиці);

– підсилили враження від манери виконання візуальним рядом, про-вокуючи адресата до аналогій з відомими у світовій культурі постатями. Так дует «Барселона», до складу якого ввійшли Галина Гаврилко – **Аврора** і Володимир Ткаченко – **Давид**, гучно заявив про себе 2007 року в Юрмалі на конкурсі молодих виконавців «Нова хвиля» знаковою пісню «Барселона». Переспів відомого твору в манері перших його виконавців (оперної співачки Монсеррат Кабальє і рок-музиканта Фредді Меркюрі) і алюзія на персонажів Біблії та міфології (Аврора – богиня ранкової зорі, Давид – юнак, котрий був обраний Богом, щоб перемогти велетня Голіафа) створили необхідне глo для формування образу класичних співаків, академічність виконання яких може стати синонімом до фрази «професійність співу», що традиційно високо поцінюється. З огляду на це можна припустити, що в назвах псевдонімах поєднуються соціальне й егоцентричне начала: нове ім'я застосовують для маркування особливої соціально-типізованої ролі, для позначення якої з певних причини не підходить реальне ім'я.

Залишається констатувати, що сучасна мистецька псевдонімотворчість в Україні зазнала суттєвого впливу глобалізації, яка призвела до інтегрування національного мовного матеріалу в іншомовний простір, причому не завжди європейський. Пропріальна лексика взагалі й псевдоніми зокрема на різних етапах розвитку суспільства, держави й мови, відповідно, засвідчують превалювання чи поступове відмежування від національних етнокультурних констант, отже, й стирання національних ознак у різних галузях існування й діяльності соціуму; зміну комунікативних преференцій мовців, що неодмінно призводить до переосмислення мовних одиниць і специфіки їх функціонування. Цілком очевидно, що подібні зрушення у псевдоніміконі української мови – явище перманентне, а тому й зумовлюватимуть постійне поповнення матеріалу для подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голомидова М.В. Искусственная номинация в русском языке / М.В. Голомидова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 1998.
2. Капелюшний В. Замасковані імена : псевдоніми і криптоніми та проблема атрибуції авторства в історіографії українських національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. / Валерій Капелюшний. – К. : Нора-Прінт, 2001.
3. Чучка П.П. Українські псевдоніми : статус, структура і функції / П.П. Чучка // Наукові записки Кіровоградського держ. педуніверситету ім. В. Винниченка. Серія : Філол. науки (мовознавство). – 2001. – Вип. 37. – С. 7. 4. Шмелев А.Д. Русский язык и внеязыковая действительность / А.Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002.
5. <http://az-art.com.ua/news/Ukaina-Mirtala-Pulupenko.php>.
6. <http://www.akuvido.de>.
7. <http://www.bookclub.ua>.
8. <http://lichnosti.net/people>.
9. <http://shnick.com.ua/archives>.
10. <http://titka-vitka.livejournal.com>.
11. <http://ukrtime.com>.